

Závěrečný projekt

Efektivita ESS u dětí s odloženou povinnou školní docházkou

Veronika Tovaryšová

1.

Téma: Efektivita ESS u dětí s odloženou povinnou školní docházkou

Problém: Problematiku edukativně stimulačních skupin řadíme do oboru speciální pedagogiky, konkrétně specifických poruch učení, které jsou v dnešní době velmi aktuálním tématem, neboť postihují čím dál více dětí nastupujících do 1. třídy ZŠ. Tyto skupinky řeší především prevenci specifických poruch učení, které se mohou objevit již v mateřské škole. Tyto poruchy v předškolním věku nazýváme deficitem dílčích funkcí. A právě ESS – edukativně stimulační skupiny se snaží zmírnit důsledky těchto deficitů.

Výzkumná otázka: Jsou děti s deficitem dílčích funkcí a odkladem povinné školní docházky, které absolvovaly ESS úspěšnější u zápisu do 1. třídy ZŠ (u vyšetření školní zralosti v PPP) než děti s deficitem dílčích funkcí a odkladem povinné školní docházky, které ESS nenavštěvovaly?

Úvod: Edukativně stimulační skupiny jsou zřizovány v mateřských školách jako preventivní program pro děti, u kterých se objevily deficitem dílčích funkcí. Jelikož se stále více objevují u žáků navštěvující 1. třídu ZŠ specifické poruchy učení, je třeba těmto poruchám předcházet již v předškolním věku. Deficitem dílčích funkcí můžeme chápat jako „předpoklad“ pro rozvoj specifických poruch učení, které se začínají projevovat při nástupu do 1. třídy základní školy. Proto je velmi důležité účinně těmto poruchám předcházet a zmírňovat jejich dopady. Edukativně stimulační skupiny jsou organizovány jako „mimoškolkové“ aktivity. Těchto skupinek se účastní i rodiče dětí. Úkolem edukativně stimulačních skupin je především rozvoj kognitivních funkcí a zmírnění důsledků deficitů dílčích funkcí u dětí s těmito problémy.

Cíle: Cílem diplomové práce bude teoreticky vymezit problematiku specifických poruch učení, konkrétně deficitů dílčích funkcí a prakticky zjistit, zda jsou ESS účinným prvkem směřujícím ke zmírnění důsledků deficitů dílčích funkcí u dětí s odkladem povinné školní docházky při nástupu do 1. třídy základní školy.

2.

Hlavní výzkumná otázka:

Jsou děti s deficitem dílčích funkcí a odkladem povinné školní docházky, které absolvovaly ESS úspěšnější při vstupu do 1. třídy základní školy, než děti s deficitem dílčích funkcí a s odkladem povinné školní docházky, které ESS nenavštěvovaly?

Vedlejší výzkumné otázky:

Jsou ESS účinnou prevencí specifických poruch učení?

Mají ESS hlavní podíl na zmírnění deficitů dílčích funkcí?

Jaké jsou důvody nezařazení dětí s deficitem dílčích funkcí do „projektu“ ESS?

3.

Vybrala jsem si kvalitativní výzkum, protože tento typ výzkumu umožňuje hlubší prozkoumání dané problematiky, tedy výzkumný vzorek nebude příliš rozsáhlý, avšak testování jedinci budou „prozkoumání“ v širokém spektru možností, které edukativně stimulační skupiny umožňují.

Nebude to pouhé posuzování holých dat a odpovědí, ale přijdeme do přímého kontaktu a interakce se zkoumanými jedinci, můžeme reagovat na nečekané a nenadálé situace, ne jen zapisovat či seřazovat odpovědi

Ve výzkumu ale budou použity i jiné metody než pozorování, např. otevřené rozhovory s rodiči a učitelkami, vedoucí kurzy ESS.

4.

Sběr dat budu provádět metodou přímého pozorování dětí, které navštěvují kurz Edukativně stimulačních skupin. Dále provedu rozhovory s rodiči těchto dětí a s učitelkami, které tento kurz vedou. Nakonec budu provádět hlavní porovnávání dvou skupin dětí s odkladem povinné školní docházky – navštěvující ESS a nenavštěvující ESS, pomocí různých cvičení, která zkoumají deficity dílčích funkcí u dětí předškolního věku.

Ve výzkumu budu vycházet z odborné literatury a především z materiálů, které mi poskytnou kurz Edukativně stimulačních skupin, který budu absolvovat v období května a června roku 2012.

Zkoumané jednotky se již snažím kontaktovat pomocí elektronické pošty. Zjišťuji počty mateřských škol, ve kterých probíhají kurzy ESS. Dále kolik dětí s odkladem povinné školní docházky navštěvuje tyto kurzy a v neposlední řadě se také snažím nakontaktovat mateřské školy, kde ESS neprobíhají, a zjišťuji, kolik dětí s odkladem povinné školní docházky k nim dochází.

Kontaktovala jsem zhruba 90 mateřských škol nacházejících se v okrese Brno-město.

Do svého výzkumu bych zařadila 5 dětí s odkladem povinné školní docházky, které navštěvují Edukativně stimulační skupin a 5 dětí s odkladem povinné školní docházky, které tento kurz nenavštěvují. Následně budu provádět jejich srovnávání v oblasti deficitů dílčích funkcí.

5.

Při pozorování se budu především zaměřovat na:

- jemnou motoriku a grafomotoriku
- řeč a myšlení
- sluchové vnímání
- zrakové vnímání
- prostorovou a časovou orientaci, pravolevou orientaci
- početní představy

Konkrétně na úroveň v jednotlivých oblastech dílčích funkcí u dětí, které navštěvují kurzy ESS.

Dále budu provádět rozhovor s učitelkami, které vedou ESS a také s rodiči dětí, které navštěvují tento kurz.

Možné otázky pokládané učitelkám kurzů:

1. Jakým způsobem vybíráte děti do kurzů Edukativně stimulačních skupin?
2. Mají vždy tyto děti oslabenou některou z dílčích funkcí?
3. Která z dílčích funkcí je oslabena nejčastěji?

4. Používáte výchozí materiály určené pro práci v kurzu ESS?
5. Vyrábíte si vlastní edukační pomůcky pro kurzy?
6. Je rozdíl mezi dětmi, u kterých se projevily deficity dílčích funkcí, které navštěvují kurzy ESS a mezi dětmi, které tento kurz nenavštěvují?
7. Je kurz ESS pomáhajícím prvkem pro úspěšný vstup do 1. třídy základní školy u dětí s odkladem povinné školní docházky?
8. Pracujete převážně s dětmi s odkladem povinné školní docházky?
9. Kolik dětí s odkladem povinné školní docházky nyní navštěvuje kurz Edukativně stimulačních skupin?
10. Je spolupráce s rodiči výhodou?
11. Je, podle Vašeho názoru, kurz Edukativně stimulačních skupin efektivní pro děti s deficity dílčích funkcí?

6.

Problémy vyvstávající z tohoto výzkumu mohou být jak etické, tak praktické.

Jako větší problém vidím to, že počty dětí v kurzu Edukativně stimulačních skupin se mohou měnit, rodiče mohou účast těsně před kurzem odřeknout a tedy může odpaďnout potencionální „výzkumný vzorek“.

Také by mohl nastat problém při pozorování a následném porovnávání dětí, které navštěvují a nenavštěvují ESS. Rodiče nemusí souhlasit s výzkumem či nebudou ochotni poskytnout informace o zkoumaném dítěti.

Kdyby tento problém nastal, snažila bych se jej řešit náhradním řešením, a to např. pozorováním jiného dítěte, navštěvujícího tento kurz, anonymitou, či pozměněnými osobními údaji. Především bych se snažila vysvětlit rodičům, že tento výzkum poslouží jako odborná práce a možná jako východisko či pomoc pro další osoby zabývající se problematikou související s deficity dílčích funkcí a kurzy Edukativně stimulačních skupin.

7.

Nyní uvedu předpokládaný záznam z prvního porovnávání – testování deficitů dílčích funkcí u dětí s odkladem povinné školní docházky, které navštěvují kurzy ESS a dětí s odkladem povinné školní docházky, které kurzy ESS nenavštěvují. Rozhovor s učitelkami mateřských škol budu provádět až na konci šetření, po pozorování.

Obě skupiny dětí budou provádět stejná cvičení zaměřená na:

- jemnou motoriku a grafomotoriku
- řeč a myšlení
- sluchové vnímání
- zrakové vnímání
- prostorovou a časovou orientaci, pravolevou orientaci
- početní představy

1. Jemná motorika a grafomotorika

- a. obrázek silnice – žák dostane tužku a musí projet tužkou cestu jako autíčko (nesmí přesáhnout okraje silnice)
- b. žák musí provést opis krátkého slova psaného velkými tiskacími písmeny. Např. K O Č K A
- c. žák musí navléct korálky na šňůrku v daném pořadí barev (vhodné i pro zrakové vnímání)
- d. žák musí vytřídit 2 druhy korálů, kamínků, kostiček apod. Korálky se neliší barevností, ale svojí velikostí. Rozdíl mezi velikostmi není velký

2. Řeč a myšlení

- a. žákovi říkáme jednoduchá slova jako např. rak, les, strom a žák musí k těmto slovům vymyslet rýmy
- b. žák musí určit počáteční písmeno ve slovech
- c. žák dostane 6 obrázků – hrnek, hůlky na lyže, jehlu, lyže, nit a misku, bude muset spojit správné dvojice a říct, proč se takto rozhodl
- d. v rámečku na obrázku máme 5 předmětů – rajče, zelí, cibuli, řepu a kolo; žák musí říct, který obrázek zde nepatří a proč

3. Sluchové vnímání

- a. žák musí poznat 4 zvuky (pouštěné z CD) – pes, kočka, klíče, auto, ...
- b. žák musí rozlišit 3 slova, které se liší pouze jednou hláskou, např. les – pes, koza – kosa, klif – klaf
- c. žákovi přečteme krátkou větu, cca 4 slova, žák musí určit počet slov ve větě
- d. žákovi řekneme 4 slova a žák je musí „vyslabikovat“, např. pomocí tleskání, Orffových nástrojů apod.

4. Zrakové vnímání

- a. žák musí poznat 4 rozdíly na 2 jednoduchých obrázcích**
- b. žák musí složit rozstříhaný obrázek do celku (puzzle)**
- c. žákům ukážeme 3 předměty, které následně zakryjeme, poté musí děti říct, které předměty si zapamatovali**
- d. před žáka postavíme řadu předmětů, cca 5 a žák musí tyto předměty pojmenovat zleva doprava (cvičení očních pohybů)**

5. Prostorová a časová orientace, pravolevá orientace

- a. žák dostane obrázek rozdělený napůl, jedna polovina je předkreslená a žák musí dokreslit druhou polovinu**
- b. žákovi předložíme obrázek a žák musí určit nahoře, dole, vpravo, vlevo, vepředu, vzadu**
- c. žákovi dáváme přesné instrukce, např.: polož tužku do horního pravého rohu stolu**
- d. žák rozdělí papír na čtvrtky (přeložením, nakreslením) a poté dostává instrukce typu: nakresli kolečko do levého spodního rohu, podepiš se do pravého horního rohu apod.**

6. Početní představy

- a. žák musí přiřadit správný počet předmětů k danému číslu**
- b. porovnat 2 skupiny předmětů (hraček), říct kde je více, kde méně**
- c. máme 2 rámečky, v jednom je určitý počet obrázků, např. 5 a žák musí do druhého rámečku napsat či říct odpovídající číslo**
- d. žák musí pojmenovat nakreslené geometrické tvary: kruh, čtverec, trojúhelník, obdélník**

Jako první si vyzkoušíme, jak budou děti na „cvičný test“ reagovat, jestli budou spolupracovat atd. Jako zkoušku použijeme pouze 1. bod z testování. Konkrétně na jaké úrovni je jemná motorika a grafomotorika.

K dispozici mám 3 děti, předškoláky. K. – 6,5 let. J- 6, 7 roků, A- 7, 1 roků. Všechny tyto děti mají odloženou povinnou školní docházku, která byla doporučena poradenským zařízením.

Nejdříve jsem se dětem představila a řekla, co budeme spolu dělat. Řekla jsem také, že to nebude trvat moc dlouho, že za chvíli si zase budou moct jít hrát, ale teď musí všechno pěkně

zvládnout. A že když si nebudou vědět rady, ať se zeptají mě nebo paní učitelky.

1. Úkol – silnice

Děti seděly u jednoho stolečku. Uprostřed měli hrneček s pastelkami a tužkami.

Každý dostal papír A4, na kterém byla namalovaná klikatá cesta s okolními stromy, porosty, domy atd. Děti měli za úkol zvládnout projet tužkou tuto cestičku, aniž by vybočily z trasy (cesty). 2 děti zvládly úkol bez problémů a bez pomoci, 3. dítě se nejdříve dívalo, jak to dělají ostatní 2 a následně udělalo svůj úkol.

2. Úkol – opis slova

Děti dostali prázdný papír, k tomu tužku. Poté dostal každý stejný vzor – napsané slovo K O Č K A. Děti museli toto slovo opsat na svoje papíry. Ani jedno dítě nemělo problém se zadáním, hned věděli, co mají dělat. Ovšem některé děti neodhadly velikost písmen a celé slovo se jim tam nevezlo. Vyžadovaly se tedy opravy a nového papíru. Poté již zvládly napsat slovo správně.

3. Úkol – navlékání korálek

Děti dostaly před sebe krabici s barevnými korálky. Dětskou navlékací nit s plastovou jehlou a především vzor již navlečených korálek. Děti měli navlékat korálky přesně podle určených barev. Na vzorové šňůrce je 10 korálek.

Tento úkol zvládly všechny děti bez jakýchkoli problémů.

4. Úkol – rozlišování korálek podle velikosti

Každé dítě dostane 3 mističky, 2 prázdné a v jedné jsou namíchány 2 druhy korálek stejné barvy, které se liší pouze svou velikostí. Děti mají za úkol roztřídit tyto korálky podle jejich velikosti do 2 prázdných mističek.

1. dítě okamžitě začalo samostatně pracovat. Zbývajícím dvěma žákům jsem musela trochu pomáhat, ukázat jim obě velikosti korálek a prakticky ukázat, že menší patří do jedné krabičky a větší do druhé krabičky. Následně jsem těmto žákům dala před každou mističku odpovídající velikost korálek jako vzor.

Následně to zvládly všechny děti, ovšem některé s dopomocí a s potřebou delšího času.

Splnění těchto 4 úkolů nám trvalo zhruba 40 minut. Myslím si, že tento čas byl optimální pro soustředěnou práci takto starých dětí.

8.

Na mém testování bych změnila asi jen pár detailů, týkajících se organizace a upřesnění pravidel testování.

Možná by bylo vhodné, aby každé dítě sedělo u jednoho stolečku, pokud by to bylo možné, protože takhle mohou „opisovat“ a sledovat, jak to dělají ostatní děti a následně to udělat stejným způsobem. Ale já ve svém výzkumu potřebuju, aby se každé dítě projevilo

individuálně (svým vlastním projevem).

Při opisu by se tato situace dala řešit jinými slovy, ale my potřebujeme, aby mělo každé dítě stejné podmínky. Určitě to předepsané slovo nebudu psát přes celý papír A4, děti pak píší taky velkým písmem a slovo se jim na papír nevrže. Příště slovo napíšou tak, aby byl z každé strany okraj alespoň 5 – 7 cm.

Určitě si také musím stanovit přesná pravidla pro testování. V dané chvíli jsem nevěděla, jestli můžu dát dětem opravný papír či nikoli. Abych ale splnila podmínku, že všichni mají stejné podmínky, příště již nebudu dávat možnost opravy a děti na to dopředu upozorním. To samé musím udělat i při třízení korálků. Buď dám všem před mističky vzor, kde má být jaký korálek nebo to děti budou muset zvládnout bez pomoci přichystaného vzoru. Myslím si, že druhá možnost bude lepší, alespoň tak řádně prověříme schopnost zrakově rozlišovat.

9.

BARTOŇOVÁ, M. *Kapitoly ze specifických poruch učení I. – Vymezení současné problematiky*. Brno: MU, 2005. ISBN 80-210-3613.

BEDNÁŘOVÁ, J. *Edukativně stimulační skupiny pro předškolní děti*. Brno: Pedagogicko-psychologická poradna, 1999.

BEDNÁŘOVÁ, J., ŠMARDOVÁ, V. *Diagnostika dítěte předškolního věku. Co by dítě mělo umět ve věku od 3 do 6 let*. Praha: Computer Press, 2007. ISBN 978-80-251-1829-0.

FONTANA, D. *Psychologie ve školní praxi*. Praha: Portál, 1997. ISBN 978-80-7367-725-1

JUCOVIČOVÁ, D., ŽÁČKOVÁ, H. *Děti s odkladem povinné školní docházky a jejich úspěšný start ve škole*. Praha: nakladatelství D&H, 2000.

JUCOVIČOVÁ, D., ŽÁČKOVÁ, H. *Reedukace specifických poruch učení u dětí*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-474-8

KUTÁLKOVÁ, D. *Jak připravit do 1. třídy*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-247-1040-4.

POKORNÁ, V. *Teorie a náprava vývojových poruch učení a chování*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-570-9.

SINDELAR, B. *Předcházíme poruchám učení*. Praha: Portál, 2007. ISBN: 80-7178-736-1

VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie. Dětství, dospělost, stáří*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-308-0.

ZELINKOVÁ, O. *Poruchy učení: specifické vývojové poruchy čtení, psaní a dalších školních dovedností*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-800-7.

Pedagogika. Praha: UK PedF – Vydavatelství, 2011. ISSN 0031-3815.

Doporučuji lépe promyslet rozhovor s učitelkami, mnoho otázek je sugestivních či příliš konkrétních. Bylo by vhodné je formulovat otevřeněji. Vašemu výzkumu mohou kritici vytknout problém s kauzalitou – jak víte, že daný pokrok u dětí je způsoben právě docházkou do stimulačních skupin a ne něčím jiným? Dá se například předpokládat, že rodiče, kteří mají zájem o pokroky dítěte, jej pravděpodobněji do takových skupin přihlásí a zároveň na jejich rozvoji pracují podobným způsobem i doma (což může mít nakonec mnohem větší dopad na jejich rozvoj) – na rozdíl od rodičů, jejichž dítě kurz nenavštěvuje. Doporučuji promyslet cíle výzkumu, případně okomentovat toto omezení vašeho výzkumu.